

İSME GELEN EKLERİ DE ALAN BİR FİİL GÖVDESİ: BELİR-

Nevzat ÖZKAN

Türk dilinin yapısı, kurallarındaki mükemmellik ve oturmuşluk Türkçeye uğraşan herkesin dikkatini çekmiştir. Türkolog Max Müller, “Bir Türk gramerini okumak, bu dille konuşmak ve yazmak için küçük bir istek olmadığı halde bile, gerçekten bir zevktir. Bu dilin gramer kurallarının gelişmesinde görülen hünerli doğuş, bütün isim ve fiil türetme sistemindeki kurallılık, dilin sadeliği ve saydamlığı, insan anlayışının dil kuruluşunda kendini gösteren mucizeli kudretinden haberi olanların gözüne çarpmaması mümkün değildir.” demektedir (TD, s.72). Pek çok yerli ve yabancı Türkologun bu türden sözleri vardır. Türkçenin sadeleştirilmesi ve yeni kelimeler türetme yoluyla yabancı sözlerden kurtarılması yolunda önemli çabaların ortaya konulduğu dönemlerde de en fazla tartışılan yeni kelimeler, kelime kök veya gövdelerine uygun eklerin getirilmediği iddiasıyla reddedilen kelimelerdi.

Yazımıza konu olan *belir-* fiiline bu tür tartışmalardan çok önce isim kök veya gövdelerine getirilen ekler gelmek suretiyle yeni kelimeler türemiştir.

Önce, *belir-* fiilinin kökünü ve ortaya çıkışını açıklayalım. Zira her kelime kökü bir söz ailesinin kaynağı durumundadır ve kök ailesine dahil olan her söz kökle olan anlam ilgisini sürdürür.

belir- fiili “zâhir ve açık” demek olan “bel” den getirilmektedir (KT, s.301). Türkçenin Batı kolunda “zahir, aşikâr, ayan, vâzıh” anlamlarında görülmektedir (TL I, s.825). *bel* ismi yıldızlı bir kök olarak verilmekte; Uygur, Orta Türkçe, Çağatay ve Tarançı gibi Türkçenin pek çok sahasında kullanıldığına işaret edilmektedir (MR, s.69). Anadolu ağzlarında da “işâret” (TS I, s.164) ve “nişan” (DS II, s.616) anlamında kullanılmaktadır.

bel köküne +*GU* eki getirilerek *belgü* kelimesi yapılmıştır. Aynı ekle; inç+kü “huzur, sulh”, esenngü “sağlamlık, sıhhat, afiyet”, mañi+gü “mutluluk”, oğlan+gu

“çocuk gibi muamele edilen, nazik, körpe” kelimelerinin yapıldığı görülmektedir (ETG, s.45, ET, s.8). *belgü* / *bälgü*/ *belgi*; “işaret, fal, alâmet, sembol” gibi anlamlarda Eski Türkçede (ETG, s.267, EUTS, s.38), *belgü* şekliyle “alâmet, nişan, im, belge” gibi anlamlarda Karahanlı sahasında (DLT I, s.427, 428, KBIII, s.73), yine *belgü* şekliyle “işaret, alâmet” anlamlarında Harezmi sahasında kullanılmıştır (ME, s.100). *belgü*; bazen somut bir anlamda, fakat genellikle soyut anlamda bir “nişan ve işaret” anlamı taşımaktadır (GC, s.341).

Aynı kelime, Türkiye Türkçesinde *belgi* şekliyle “bir şeyi benzerinden ayıran özellik, şiar, alâmet, nişan; duyuş, düşünüş ve inanıştaki ayırıcı özellik anlamlarında (TS I, s.164), Anadolu ağzlarında ise “nişan ve hedef” anlamlarında kullanılmaktadır (DS II, s.616). Türkiye Türkçesinde *belgi* gövdesinden; *belgili* “belgiye dayanan, belirli olan”; *belgin* “tam ve kesin olarak belirlenmiş olan, sarih”; *belginlik*; *belgisiz*; *belgisizlik*; *belgit* “1. senet 2. mantıkta bir önermeyi kanıtlamak için gösterilen ve daha önce doğru diye kabul edilen başka önerme, hüccet, burhan” kelimeleri türetilmiştir. *belgili* “besbelli, apaçık, belli, belirli” ve *belgisiz* “belirsiz” anlamında Anadolu ağzlarında da kullanılmaktadır (DS II, s.616).

Diğer çağdaş şive ve lehçelerde *belgü* kelimesinin kullanımına baktığımızda; Azerî Türkçesinde *belge* şekliyle “1. etnog. Halk arasındaki âdete göre söz kesilen kıza damat adayının evi tarafından yollanan yüzük, baş örtüsü v.s. 2. mah. Tarlaların sınırını gösteren işaret 3. mah. Kavga ederken kola sarılan şeyler” (ATS I, s.115) anlamlarında kullanıldığı görülmektedir. Bu kelimenin etnografya ile ilgili Azerî Türkçesindeki anlamına benzer bir kullanışı *belgü köstermek* şeklinde Doğu Türkistan'daki Yarkend ağzında “gerdekten sonra çarşafın dışarı verilmesi âdeti” anlamıyla karşımıza çıkar (DTTA, s.5). Karaçay şivesinde *belgi* “işaret, sınır”, *belgi ber-* “işaretlemek, işaret vermek”, *belgili* “ünlü, şanlı”, *belgisiz* “önemsiz, farkına varılmaz” (KLS, s.11); Kumuk, Balkar şivelerinde *belgi* “nişan, işaret, alâmet”, *belgili* “bilinen, meşhur, belli” (KBLS, s.9); Türkmen Türkçesinde *belgi* “işaret” ve *belli/k*, *belgi* “düşünce, mülâhaza” (TROS, s.58); Kırgız Türkçesinde *belgi* “alâmet, nişan, damga” şekillerinde ve anlamlarında kullanılmıştır (KSI, s.106).

Karaim Türkçesinde *bälgü*, Teleüt şivesinde *pälgü*, Kumandı şivesinde *pilgi*, Şor şivesinde *pülgü*, Kaça şivesinde *pölgü* şekillerinde “işaret, alâmet” anlamlarında; Yakut lehçesinde *palgâ* şeklinde ve “mezar üstündeki direk” anlamında karşımıza çıkmaktadır. *belgü* ; Moğolcaya *belge*, Kamasin diline *bilge* şekillerinde geçmiştir (MR, s.69).

bel kökünden türemiş bir başka isim, *belli* sözüdür. *belli*, Oğuz grubu şivelerinde görülür. Kelimenin türeyişi; *bel+li* şeklinde kelime köküne +II(g) ekinin direkt getirilmesiyle olabileceği gibi, *bel+gü+lü(g)* şeklinde; *bel* köküne iki ayrı

isimden isim yapan ekin art arda gelmesiyle de olabilir. Bu varsayıma göre, *belgölüg*'ün *belli* olması şöyle düşünülebilir: Oğuz grubu şivelerinde $g > \emptyset$ yaygındır. Bu yolla, *belülü* şeklini alan kelime, orta hece ünlüsünün düşmesiyle *bellü* haline gelebilir. Tarama Sözlüğü'nde *belgölü* “aşikâr, açık olarak” (YTS, s. 30) şeklinin bulunduğunu ekleyelim.

Tarihî Türkiye Türkçesinde *bellü* sözüne iyelik eki getirilerek *bellüsi* “açık, aşikâr olan” ve olumsuzluk eki getirilerek *bellüsüz* kelimeleri türetilmiş, ünsüz tekleşmesiyle de *belüsüz* şekli ortaya çıkmıştır (*bellü* için; YTS, s. 30, DKK II, s.42, MT, s.313, K, s.71, diğerleri için; YTS, s. 30). *bellü* sözü sıfat ve zarf olarak da kullanılabilir: *bellü bil-*, *bellü id-*, *bellü ol-*, *belli olun-*, *bellü eyle-*, *bellü bayık* “muhakkak, kesinlikle, apaçık, besbelli”, *bellü kişi*, *bellü söz*, *bellü ad*, *bellü eyleyici*, *bellü değil* (bk. aynı yerler). Daha sonraki dönemlerde yuvarlak “ü” ünlüsü düzleşir. *bellü/belli* şekilleri bir arada kullanılmaya başlar (TL I, s.825, KT, s. 301), bu gün artık bütün Oğuz grubu şivelerinde *belli* şekli kullanılmaktadır (ATS I, s.115, GTS, s.33, TROS, s.58). Bu şivelerde *belli* gövdesinden *bellili*, *bellilik*, *bellisiz*, *bellisizlik* kelimeleri türetilmiş ve *belli ol-*, *belli et-*, *bellisiz ol-*, *bellisiz et-*, şekillerinde zarf; *belli başlı* şeklinde tekrar grubu; *besbelli* şeklinde pekiştirilmiş sıfat olarak kullanılmıştır (bk. aynı yerler). Anadolu ağızlarında arkaik *bellü*, *bellu* şekilleri de yaşamaktadır (DS II, s.616).

Eski Türkçede *belgü* köküne *+llg* eki getirilerek *bälgölüg* “belirli, görünen, alâmetli, tanınan”, *+sız* eki getirilerek *bälgüsüz* “belirsiz, alâmetsiz” (EUTS, s. 38-39) kelimeleri türetilmiştir.

Karahanlı Türkçesinde de *belgölüg*, *belgölülüg*, *belgüsüz* şekilleri bir arada görülür (KB III, s. 73, DLT I, s. 354, AH, s. 93, GC, s. 342). Harezmi sahasında *belgölüg*, *belgüsüz* şekilleri devam eder (ME, s. 100).

Çağdaş şivelerden Kazak ve Özbek Türkçelerinde *belgili*, Kırgız Türkçesinde *belgiliü*, Tatar Türkçesinde *bilgili*, Uygur Türkçesinde *bälgilik* şekilleri Oğuz grubu şivelerdeki *belli* karşılığı olarak yaşamaktadır (KTLS I, s.60-61).

Bu örnek ve açıklamalarla *bel* kökü ve *belgü* gövdesine getirilen eklerle türetilen isimleri genel olarak gözden geçirip değerlendirdik.

Şimdi de *bel* köküne ve *belgü* gövdesine getirilen *+le* ekiyle yapılan fiillere bakalım. Tarama Sözlüğü'nde *bel* köküne *+le* ekinin getirilmesiyle türetilmiş bir fiile rastlamadık, ancak *bellü* gövdesine getirilmiş *+le* ekiyle yapılan *bellülemek* “belli etmek, tayin etmek” fiili bulunmaktadır (YTS, s.30). Räsänen *bäl-lä-* “işaretlemek” şeklini Osmanlıca olarak gösterir. Çağdaş Oğuz grubu şivelerinden Türkiye Türkçesinde *bellemek* “zahir demek olan *bel*” den; 1. Öğrenmek, zihne koymak, zabt ve hıfz etmek. *Dersi bellediğiniz mi?* 2. Zannetmek, bir zehabda bulunmak. *Ben öyle*

bellemiş idim.” anlamlarında kullanılır. *belle-* fiilinden *bellen-* fiili ve *belleme*, *belleyiş* isimleri yapılmıştır (KT, s.302, TL I, s.825). *bellek* de *belle-* fiilinden *-k* ekiyle yapılmış bir isimdir. Son yıllarda Batı dillerindeki bülleten’e karşılık olmak üzere *bellet-* fiil gövdesine *-en* sıfat fiil eki getirilerek *belleten* kelimesi türetilmiştir. Azerî Türkçesinde *bellemek* fiili “1. Belli etmek, aydınlatmak, bilmek 2. Belirlemek, gözüne kestirmek 3. Nişan almak” anlamlarında kullanılmakta ve bu fiilden *belletmek* fiili türetilmektedir (ATS I, s.115). Türkmen Türkçesinde *bellemek* “işaret etmek, not etmek” anlamında görülmektedir (TROS, s.58). Ayrıca Çuvaşça’da görülen ve Çeremisçe’ye de geçen *pal-la-* “bilmek, tanımak” anlamlarına gelmektedir (MR, s.69).

belgü isim gövdesine *+r* isimden fiil yapma eki getirilerek *belgü+r* fiili yapılmıştır. Bu fiildeki *+gü+r* kısmı fiilden fiil yapma eki *-gür*’le karıştırılmamalıdır. *-gür* eki geçişli fiiller yaparken *+r* eki geçişsiz fiiller yapar. Genellikle *+Gı* isimden isim yapma ekinden sonra gelir: *bugra+gu+r* – “deve aygırına dönmek”, *kad+gu+r* – “kaygılanmak”, *kara+gu+r* – “kararmak” (KBG, s.19), *erme+gü+r* – “tembelleşmek” (DLT III, s.49) örnekleri yanında *+Gı* ekiyle bitmeyen isimlere geldiğini gösteren örnekler de bulunmaktadır: *çaşu+r* – “lekelemek”, *köp+i+r* – “çoğalmak”, *yañu+r-t+ı* “yeniden” (ETG, s.50, TDYBF, s.32-33,48,177, KBG, s. 19)

belgür-/bälgür- fiili “belirmek, görünmek, göstermek” anlamında Eski Türkçede (ETG, s.267, EUTS, s.38); *belgür-* şekliyle DLT’te (I, s.387, II, s.172) ve KB’de(III, s.74) kullanılmıştır. Çağatay, Harezmi ve Kıpçak sahalarında aynı biçimde *belgür-* şekliyle görülür; Kazak Türkçesinde ise *bilgir-* şekli vardır (GC, s.341-342). *belgür-* fiil gövdesinden; *belgürt-* fiili türetilmiş ve yaygın olarak kullanılmıştır (EUTS, s.39, KB III, s.74, KL, s.131, ME, s.100, GC, s.342). *belgürt-* fiiline *-me* eki getirilerek yapılan *belgürtme* sözü ile vücut anlamındaki *etöz / ät`öz* kelimesinden yapılan *belgürtme etöz* birleşik ismi, Sanskritçedeki *nirmanamaya* karşılığı olarak “görünen vücut” anlamında kullanılmıştır (ETG, s.267, GC, s.342). *belgür-* fiilinden *-mä* ekiyle yapılmış *bälgürmä* “belirtme, zuhur, ortaya çıkma, görünme” sözü de vardır (EUTS, s.39).

belgü gövdesine *+le* eki getirilerek *belgü+le-n-* fiili türetilmiştir. Clauson bu fiili, “eski bir kelime değil, Uygurcadaki *körün-* gibidir” kaydıyla verir. Ayrıca Harezmi sahasında *belgürt-* yanında, *r* düşmesiyle, *belgüt-* şeklinin de kullanıldığına işaret eder (GC, s.342). *belgüle* fiili “işaretlemek” anlamında Harezmi sahasında (ME, s.100), *belgilet-* şekliyle Karaçay Türkçesinde (KLS, s.11), *belgile-*, *belgilen-*, *belgilenil-*, *belgileş-*, *belgilet-* şekilleriyle Kırgız Türkçesinde (KS, s.106), *belgile-* şekliyle Türkmen (TROS, s.58), Kazak, Özbek ve Tatar, *belgili-* şekliyle Uygur Türkçelerinde kullanılır (KTLS, s.60-61). Türkiye Türkçesinde *belgile-* şekli (TS I,

s.164) ve Anadolu ağızlarında *belgilen-* “belirmek, meydana çıkmak” şekli görülür (DS II, s.616).

belir- fiiline gelince, açıklama ve örneklerden kolayca anlaşılacağı gibi, *belgür-* fiilinin Oğuz grubundaki -g->Ø ile ortaya çıkan şeklidir. Türkiye Türkçesinde düzlük-yuvarlaklık uyumunun ortaya çıkmadığı dönemde fiil *belür-* şeklindedir (K II, s.72, DKK II, s.42, GC, s.341). Tarama Sözlüğü'nde *bilür-* “belli ve aşikar olmak” şekli de tespit edilmiştir, ayrıca *belür-* fiilinden *belürt-*, *belürdil-* fiilleri türetilmiştir (YTS, s.30, K II, s.72). Anadolu ağızlarında *belür-* şekli bu gün de devam eder (DS II, s.616). Azerî Türkçesinde *belir-* ve *belirt-* fiilleri kullanılır (ATS I, s.115).

belir- fiilinden yapılan, yazımızın başlığındaki iddiaya da konu olan, bir başka fiil ise +*le* isimden fiil yapma ekiyle türetilmiş olan *belirle-* fiilidir. Anlamı “1. Belirli duruma getirmek, belirli kılmak, tayin etmek. “Bunları kesin olarak belirlemeye çalışalım.” A.Ş. Hisar 2. Mantıkta, yeni bir kavramı özünü oluşturan öğeleri açıklayarak tanımlamak, sınırlamak, kapsam bakımından daraltmak, genelleme karşıtı 4. Tespit etmek”tir (TS I, s.166, BTS, s.104).

belirle- fiilinin ortaya çıkışıyla ilgili bazı ihtimaller üzerinde durmak ve bunları ayrı ayrı değerlendirmek istiyoruz.

belir- fiil gövdesine -*i* fiilden isim yapma eki getirilerek *belir-i* +*le-* şeklinin ortaya çıktığını ve *ilerile->ilerle-*, *kokula->kokla-* fiillerinde olduğu gibi orta hece ünlüsünün düştüğünü düşünmek mümkündür. Ancak bu düşünceyi desteklemek için *beliri* sözünün varlığını ortaya koymak gerekir. *beliri* sözü kullanılmamaktadır, fakat *belirt-* fiilinden *belirt-i* ismi yapılmıştır. *belirti* “bir olayın veya durumun anlaşılmasına yardım eden şey, nişan, nişane” anlamında kullanılmaktadır (TS I, s.167).

belir- fiil kök veya gövdelerine geldiği tarihî Türkçe metinler bulunmaktadır. Kıpçak sahasında, *ayır-* “ayırarak” fiilinden *ayır-la-* “ayırarak, ayrılmak”, *buyur-* “emretmek, buyurmak” fiilinden *buyur-la-* “kabul etmek”, *çız-* “çizmek, yazmak” fiilinden *çız-la-ş-* “yazışmak”, *kayır-* “kayırmak” fiilinden *kayır-la-* “kayırmak, iltifat etmek”, *ota-* “ilaç yapmak” fiilinden *ota-la-* “iyi etmek, iyileştirmek” fiilleri yapılmıştır (KTG, s.51). *belir-* fiiline -*le* ekinin gelişini yukarıdaki örneklerde görülen durumla ilgili görmek mümkündür, ancak o zaman da bu ek-kök ilişkisinin *belir-le* fiilinin kullanıldığı Oğuz grubunda bulunduğunu göstermek gerekecektir. Örnekler Kıpçak sahasındandır, fakat Oğuz-Kıpçak unsurlarının karıştığı pek çok edebî metnimizin bulunduğunu da göz ardı etmiyor ve bu ihtimali bir öncekine göre daha akla yakın görüyoruz.

Tahsin Banguoğlu, Türkçenin Grameri'nde bir *-erle-* birleşik ekinden söz etmektedir. Bu ek; *-r*, *-Ar* sıfat fiil eki üzerine *+IA* eki getirilerek oluşmuş olmalıdır, demekte ve *öp-er-le-mek*, *koparlamak*, *tekerlemek*, *aparlamak*, *yuvarlamak*, *sıkarlamak*, *gülerlemek* örneklerini vermektedir (TG, s.279). *belir-* fiilinin “*-ir*” kısmının *-er* sıfat fiil ekine benzeştirilmesiyle bu gövdeye *+le* eki getirilmiş olabileceği düşünülebilir. Tarama Sözlüğü'ndeki bilürlenmek (bilirlenmek) “bilirim savında bulunmak” (YTS, s.34) örneği de bu düşünceyi destekler.

Bir başka ihtimal de; *küzet* “karakol”, *küzet-* “gözetmek”; *an* “akıl, idrak”, *an-* “yâd etmek, hatırlamak”; *din/tin/tün* “can, ruh”, *din-* “yorulmak”, *tık nefes* sıfat tamlamasının sıfat kısmında ve *tık-* fiilinde olduğu gibi (TY, s.160-170) hem isim hem fiil olarak kullanılan veya ses değişimleriyle ve eş sesli söylenişlerle ortak kök veya gövde durumuna gelen bu tür kelimelerle *belir-* fiili arasında bir benzerliğin bulunmasıdır. *belir* sözünün isim olarak kullanılışı söz konusu olmadığından böyle bir durumun olması da pek mümkün görünmemektedir.

belir- fiilinden *belirle-* fiilinin yapılışı ve bu fiilin yaygın olarak kullanılışı oldukça yeni olmalıdır. Ancak *belir-* fiiline isimden isim yapma eklerinin getirilişi daha eskilere dayanmaktadır. *belür-süz* 14. Yüzyılda yazılmış eserlerde görülür (K II, s.72), daha sonra da devam eder (MT, s.313, DKK II, s.43, KT, s.301). anlamı, “belirsiz, şüpheli, iyi fark olunmayan”dır. *+sIz* ekinin zıddı olan, yani bulunma, olma bildiren *+II* eki de *belir-* fiiline gelebilmekte ve *belirli belirsiz* şeklinde zıt anlamlı bir tekrar grubu şeklinde de kullanılabilir (TS I, s.166). Ayrıca Tarama Sözlüğü'nde mahiyeti pek anlaşılmayan bir *belesüz* “gizli, bilinmeyen” Enb. XIV. 693 (TTS I, s.166) kelimesine rastlanmaktadır.

belir- fiiline, *+le* ekinin gelişinde olduğu gibi, *+li* ve *+siz* eklerinin gelişini de, bu fiilin, sıfat fiil eki almış *gel-i-r* (*durumu iyi*), *bil-i-r* (*kişi*) gibi kelimelere ses özellikleri bakımından benzeşmesiyle açıklayabiliriz. Böyle sıfat fiiller isim olarak da kullanılabilir; *iyi gelirli bir eş* örneğinde ve bu ekin *-Ar* şekliyle yapılan sıfat fiillerde daha yaygın olarak görülen *geç-er-li*, *geç-er-siz*, *tut-ar-lı*, *tut-ar-sız* örneklerindeki *+lı* ve *+sIz* eklerinin kullanımına benzeştirilerek *belirli*, *belirsiz* kelimelerinin ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Tarama Sözlüğü'ndeki *geçerlik* “1. Rağbette olma, revaç 2. Geçme izni verildiğini bildiren belge” (YTS, s.90) ve *biterli* “Bitki yetişen yer, bitkili yer” (YTS, s.36) örnekleri sıfat fiil eklerinden sonra yapım eklerinin getirilmesinin yeni bir uygulama olmadığını, bu türden kelime yapımının eskilere dayandığını ortaya koymaktadır.

belir- fiili, sıfat fiillere benzeştirilerek ortaya çıkan *-er-le* birleşik ekinde veya Kıpçak sahasında fiil kök ve gövdelerine *+la* ekinin gelmesinde olduğu gibi, *+IA* isimden fiil, *+II* ve *+sIz* isimden isim yapma eki almasına rağmen, bir fiil gövdesi olarak fiilden isim yapma eki olan *-gin* ekiyle *belirgin* “belirmiş durumda olan,

besbelli, açık, bariz, sarih” (TS I, s.166) ismini ve daha önce de ifade edildiği gibi, -t fiilden fiil yapma ekiyle *belirt-* fiilini türetebilmekte, yani fiile gelen ekleri de alabilmektedir.

Eser adı kısaltmaları:

- AH, Reşit Rahmeti Arat, *Edib Ahmed Yüknê Atabetü'l-Hakayık*, TDK yay. 32, Ankara, 1992
- ATS I, Seyfettin Altaylı, *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü I*, MEB yay., İstanbul, 1994
- BTS, D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara, 1986
- DKD II, Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı II İndeks Gramer*, TDK yay. 219, Ankara, 1991
- DLT, Besim Atalay, *Divan ü Lügati't-Türk Tercümesi*, TDK yay. 521, Ankara, 1985
- DS II, *Türkiyede Halk Ağzından Derleme Sözlüğü II*, TDK yay. 211/2, Ankara, 1965
- DTTA, Nevzat Özkan, “Kayseri’de Yaşayan Doğu Türkistanlılarda Toy Âdetleri ve Toyla İlgili Adlandırmalar”, *Erciyes Yöresi II Folklor Halk Edebiyatı ve Etnoğrafya Sempozyumu*, 7-9 Mayıs 1992
- ET, Şinasi Tekin, “Eski Türkçe”, *Türk Dünyası El Kitabı II*, TKAE yay. 121, Ankara, 1992
- ETG, A. von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*, (çev. M. Akalın), TDK yay. 532, Ankara, 1988
- EUTS, Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, TDK yay. 260, İstanbul, 1968
- GC, Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of pre-thirteenth century Turkish*, Oxford, at the clarendan press, 1972
- GTS, N. A. Baskakov vd., *Gagauz Türkçesinin Sözlüğü*, (çev. İ. Kaynak, A. Doğru), KB yay. 1294, Ankara, 1991
- K II, Ahmet Topaloğlu, *Muhammed bin Hamza XV. Yüz yıl başlarında yapılmış Kur`ân Tercümesi II Sözlük*, KB yay. 300 İstanbul, 1978
- KB III, Reşit Rahmeti Arat, *Kutadgu Bilig III İndeks*, TKAE yay. 47, İstanbul, 1979
- KBG, Ahmet Bican Ercilasun, *Kutadgu Bilig Grameri -Fiil-*, Gazi Üniv. , Ankara, 1984
- KBLS, Gyula Nemeth, *Kumuk Balkar Lehçesi Sözlüğü*, (çev. K. Aytaç), KB yay. 1229, Ankara, 1990
- KL, K. Grönbech, *Kuman Lehçesi Sözlüğü Codex Comanicus'un Türkçe Sözlük Dizini*, (çev. K. Aytaç), KB yay. 1396, Ankara, 1993
- KLS; Wilhelm Pröhle, *Karaçay Lehçesi Sözlüğü*, (çev. K. Aytaç), KB yay. 1304, Ankara, 1991

- KS, K.K. Yudahin, *Kırgız Sözlüğü I A*, (çev. A. Taymaz), TDK yay. 93, Ankara, 1988
- KT, Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî*, İstanbul, 1318
- KTG, Ali Fehmi Karamanlıoğlu, *Kıpçak Türkçesi Grameri*, TDK yay. 579, Ankara, 1994
- KTLS I, Ahmet Bican Ercilasun vd., *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü Kılavuz Kitap I*, KB yay. 54, Ankara, 1991
- ME, Nuri Yüce, *Zamahşari El Harîzmi Mukaddimetü` - Edeb Harizm Türkçesi ile Tercümeli Şuster Nüshası Giriş Dil Özellikleri Metin İndex*, TDK yay. 535, Ankara, 1988
- MR, Martı Räsänen, *Versuch Eines Etymologischen Wörterbuchs Der Turksprachen*, Lexica Societatis Fenno-Ugrical XVII I, Helsinki, 1969
- MT, Zeynep Korkmaz, *Sadru`d-din Şeyhoğlu Marzubanname Tercümesi İnceleme Metin Sözlük Tıpkı basım*, A. Ü. yay., 219, Ankara, 1973
- TD, Haydar Ediskun, *Türk Dilbilgisi*, İstanbul, 1985
- TDYBF, Necmettin Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*, KB yay. 1348, Ankara, 1991
- TG, Tansin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, İstanbul, 1974
- TL I, Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügâti I Türk Dillerinin Edebî ve İştikâkî Lügâtleri*, İstanbul, 1928
- TROS, V. Mesgudov, *Türkmençe Rusça Okul Sözlüğü 900 söz*, TSSR IA'nın Akademîği, P. Azimovın Redaksiyası bilen, Moskva, "Russkiy Yazık", 1988
- TS I, Hasan Eren vd., *Türkçe Sözlük I A-L*, TDK yay. 549, Ankara, 1988
- TTS I, XIII. yüz yıldan beri Türkiye Türkçesi ile yazılmış kitaplardan toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü I A-B, TDK yay. 212, Ankara, 1988
- TY, Vecihe Hatiboğlu, "Türkçenin Yapısı ve İkili Kökler", *Dil Yazıları I*, TDK yay. 587, Ankara, 1988
- YTS, Cem Dilçin (düzenleyen), *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK yay., Ankara, 1983